

УДК 347.91

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2024.2.5>

ПОЗОВ Д.А.

ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ В ПРОЦЕСІ МЕДІАЦІЇ

PROTECTION OF THE CHILD'S RIGHTS IN THE MEDIATION PROCESS

З науково-практичної точки зору розкрито зміст поняття «правосуб'єктність дитини у процесі медіації». Доведено, що захист прав дитини може відбуватися у судовому та позасудовому порядку, а саме, в суді та в процесі медіації. Дитина може бути стороною медіації, а її законні представники – учасниками медіації. Правосуб'єктність дитини у процесі медіації – це право дитини мати суб'єктивні юридичні права та суб'єктивні юридичні обов'язки, визначені законодавчими актами України, а також здатність своїми діями реалізовувати та набувати суб'єктивних прав та обов'язків в межах, визначених законом України, нести юридичну відповідальність за свої дії, в межах визначених законом. Правосуб'єктність дитини у процесі медіації складається із загальної та спеціальної правосдатності, дієздатності та деліктоздатності, які пов'язані із цивільною правосдатністю та цивільною дієздатністю дитини. Встановлено, що якщо стороною медіації є неповнолітня особа, вона приймає рішення з дотриманням вимог законодавства з урахуванням обсягу її дієздатності. Відтак, правосуб'єктність дітей в процесі медіації залежить від обсягу їх цивільної дієздатності. Зроблено висновок про те, що участь дитини в процесі медіації як сторони медіації має особливості, визначені іншими законами України. Наприклад, Цивільним кодексом України, Кримінальним кодексом України, Сімейним кодексом України, Законом України «Про охорону дитинства», «Про освіту» тощо. Метою статті є науково-практичний аналіз норм Закону України «Про медіацію» є аналіз норм Закону України «Про медіацію» щодо захисту прав дитини в процесі медіації. Теоретико-методологічну основу статті становлять система філософських, загальнонаукових і спеціальних методів, призначених для отримання об'єктивних, достовірних результатів.

Ключові слова: медіація, права людини, права дитини, сторона медіації.

From a scientific and practical point of view, the meaning of the concept of "legal personality of a child in the process of mediation" is revealed. It has been proven that the protection of the child's rights can take place in a judicial and extrajudicial manner, namely, in court and in the mediation process. A child can be a party to mediation, and his legal representatives can be participants in mediation. The legal personality of a child in the process of mediation is the right of the child to have subjective legal rights and subjective legal obligations, defined by the legislative acts of Ukraine, as well as the ability to exercise and acquire subjective rights and obligations within the limits, defined by the law of Ukraine, bear legal responsibility for their actions, within the limits defined by the law. The legal personality of a child in the mediation process consists of general and special legal capacity, legal capacity and tortious capacity, which are related to the child's civil legal capacity and civil legal capacity. It is established that if the party to the mediation is a minor, he makes decisions in compliance with the requirements of the law, taking into account the extent of his legal capacity. Therefore, the legal personality of children in the mediation process depends on the scope of their civil capacity. It was concluded that the child's participation in the mediation process as a party to the mediation has features determined by other laws of Ukraine. For example, the Civil

© ПОЗОВ Д.А. – аспірант відділу проблем приватного права (Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії педагогічних наук України) ORCID: 0000-0003-3357-1937

Code of Ukraine, the Criminal Code of Ukraine, the Family Code of Ukraine, the Law of Ukraine "On Childhood Protection", "On Education", etc. The purpose of the article is a scientific and practical analysis of the norms of the Law of Ukraine "On Mediation" is an analysis of the norms of the Law of Ukraine "On Mediation" regarding the protection of the rights of the child in the mediation process. The theoretical and methodological basis of the article is a system of philosophical, general scientific and special methods designed to obtain objective, reliable results.

Key words: *mediation, human rights, child rights, mediation party.*

Вступ. Захист прав дитини у різних сферах суспільних відносин є актуальним напрямком дослідження вже багато століть. Права дитини гарантуються на міжнародному та національному рівнях. Конвенцією про права дитини, ратифікованою Постановою Верховної Ради № 789-ХІІ від 27.02.91, передбачено, що дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше [1]. Згідно зі ст. 6 Сімейного кодексу України малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років, неповнолітньою – дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років.

Статтею 2 Конвенції про права дитини визначено, що Держави-учасниці поважають і забезпечують всі права, передбачені цією Конвенцією, за кожною дитиною, яка перебуває в межах їх юрисдикції, без будь-якої дискримінації незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного, етнічного або соціального походження, майнового стану, стану здоров'я і народження дитини, її батьків чи законних опікунів або яких-небудь інших обставин. Також універсальним та ефективним механізмом захисту прав дитини є Декларація прав дитини, прийнята Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 1386 (XIV) від 20 листопада 1959 року, а також інші міжнародні договори.

Загальновідомо, що захист прав дітей здійснюється у визначеній законом формі (юрисдикційна та неюрисдикційна), за допомогою встановлених законом способів (ст. 16 Цивільного кодексу України) та з використанням не заборонених законом засобів (скарг, позову, угоди за результатами медіації та ін.), в межах і в порядку, передбачених законом.

Отже, захист прав дітей може здійснюватися у судовому порядку, в адміністративному порядку (звернення до органів місцевого самоврядування, органів державної влади), нотаріальному порядку (при вчиненні нотаріальних дій), а також в процесі медіації. Разом з тим, питання щодо участі дитини в процесі медіації, порядку захисту її прав, є малодослідженим в юриспруденції, хоча темі медіації приділено багато уваги вітчизняними дослідниками (О. Верба, О. Кармаза, К. Карашук, О. Кірдан, Д. Кушерець, С. Короед, Н. Крестовська, Л. Логуш, Н. Мазаракі, О. Можайкіна, Т. Подковенко, Ю. Притика, С. Сулейманова, Н. Троцюк, Т. Федоренко та ін.).

Метою статті є аналіз норм Закону України «Про медіацію» щодо захисту прав дитини в процесі медіації.

Виклад основного матеріалу. Конвенція про права дитини за своєю природою є міжнародним договором. Відповідно до ч. 1 ст. 13 Сімейного кодексу України міжнародні договори, які регулюють сімейні відносини, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, становлять частину національного сімейного законодавства України, а якщо в міжнародному договорі України, укладеному в установленому порядку, містяться інші правила, ніж ті, що встановлені відповідним актом сімейного законодавства, застосовуються правила відповідного міжнародного договору України (ч. 2 ст. 13 СК) [2]. Відтак, захист прав дитини визначається на міжнародному та національному рівнях.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про медіацію» (далі – Закон) медіація – це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів. Натомість, в юриспруденції розкриття змісту поняття медіації викликає жваву дискусію серед вчених. Про це ми вже зазначали [3]. Відтак, в межах цієї статті зосередимо увагу на суб'єктному складу процесу медіації, а саме, на правах дитини як сторони медіації в процесі медіації.

Конфлікти за участю дитини можуть відбуватися в різних сферах суспільних відносин. Наприклад, в освітньому процесі, у сімейних відносинах, при вчиненні дрібних побутових правочинів, при відшкодуванні шкоди, спричиненої діями дитини, при вчиненні кримінального чи адміністративного правопорушення дитиною.

Здійснивши аналіз норм Закону дійдемо висновку, про те, що в значенні суб'єктного складу процедури медіації в Законі використано такі терміни як: «сторони медіації», «учасники медіації», «суб'єкт, що забезпечує проведення медіації», які, як нами зазначалося в попередніх дослідженнях, за змістом є різними правовими категоріями та мають спільні й відмінні ознаки.

Відповідно до ст. 1 Закону сторони медіації – це фізичні, юридичні особи або групи осіб, які звернулися до медіатора (медіаторів) чи суб'єкта, що забезпечує проведення медіації, з метою запобігання виникненню або врегулювання конфлікту (спору) між ними шляхом проведення медіації та уклали договір про проведення медіації. Тобто, Закон використав термін «фізичні особи», до яких згідно норм Цивільного кодексу України відносяться й діти. Підтвердженням того, що дитина є стороною медіації, є ст. 8 Закону.

Нами доведено, що правосуб'єктність у процесі медіації – це можливість мати суб'єктивні юридичні права та суб'єктивні юридичні обов'язки, визначені законодавчими актами України у сфері медіації та/чи договором (правочином), який не передбачений актами законодавства, але відповідає загальним засадам законодавства, а також здатність своїми діями реалізовувати та набувати нових суб'єктивних прав та обов'язків, нести особисто юридичну відповідальність за свої дії. У різних учасників процесу медіації правосуб'єктність не є однаковою, оскільки, наприклад, медіатор та сторони медіації (фізичні особи, які звернулися до медіатора) мають різні за змістом права та обов'язки. Правосуб'єктність у процесі медіації складається із загальної та спеціальної правоздатності, дієздатності та деліктоздатності (здатності суб'єкта нести відповідальність за свої дії). Суб'єкти процесу медіації – це учасники (фізичні та юридичні особи), які мають суб'єктивні права та суб'єктивні обов'язки (правосуб'єктність), та на підставі яких вони беруть участь відносинах у процесі (процедурі) медіації чи забезпечують надання послуг у процесі медіації. Система суб'єктів процесу медіації зумовлена структурою відносин у процесі медіації. Тож, поняття «суб'єкт» є ширшим від поняття «учасника» правовідносин у сфері медіації [4].

Здійснивши аналіз норм Закону, дійдемо висновку, що хоча цей Закон не містить окремих процедурних норм щодо захисту прав дитини у процесі медіації чи особливостей участі дитини в процесі медіації, разом з тим, визнає за дитиною право бути стороною медіації. Натомість участь дитини в процесі медіації як сторони медіації має особливості, визначені іншими законами України. Наприклад, Цивільним кодексом України, Кримінальним кодексом України, Сімейним кодексом України, Законом України «Про охорону дитинства», «Про освіту» тощо.

Згідно зі ст. 24 Цивільного кодексу України (далі – ЦК) дитина як фізична особа є учасником цивільних відносин. Її цивільна правоздатність виникає в момент її народження (ст. 25 ЦК). Разом з тим, за ст. 25 ЦК у випадках, встановлених законом, здатність мати окремі цивільні права та обов'язки може пов'язуватися з досягненням дитиною відповідного віку. Відповідно до ст. 31 ЦК дитина, яка не досягла чотирнадцяти років (малолітня особа), має право: 1) самостійно вчиняти дрібні побутові правочини. Правочин вважається дрібним побутовим, якщо він задовольняє побутові потреби особи, відповідає її фізичному, духовному чи соціальному розвитку та стосується предмета, який має невисоку вартість; 2) здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом. За ст. 32 ЦК, крім правочинів, передбачених ст. 31 ЦК, дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років (неповнолітня особа) має право: 1) самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами; 2) самостійно здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом; 3) бути учасником (засновником) юридичних осіб, якщо це не заборонено законом або установчими документами юридичної особи; 4) самостійно укладати договір банківського вкладу (рахунку) та розпоряджатися вкладом, внесеним нею на своє ім'я (грошовими коштами на рахунку); 5) самостійно укладати договір про отримання електронних довірчих послуг. Крім того, ст. 33 ЦК визначено, що неповнолітня особа особисто несе відповідальність за порушення договору, укладеного нею самостійно відповідно до закону. Неповнолітня особа особисто несе відповідальність за порушення договору, укладеного за згодою батьків (усиновлювачів), піклувальника. Якщо у неповнолітньої особи недостатньо майна для відшкодування збитків, додаткову відповідальність несуть її батьки (усиновлювачі) або піклувальник. Неповнолітня особа несе відповідальність за шкоду, завдану нею іншій особі, відповідно до ст. 1179 ЦК.

В контексті процесу медіації цікавість викликає зміст ст. 171 Сімейного кодексу України (далі – СК), за якою дитина має право на те, щоб бути вислуханою батьками, іншими членами сім'ї, посадовими особами з питань, що стосуються її особисто, а також питань сім'ї. Дитина, яка

може висловити свою думку, має бути вислухана при вирішенні між батьками, іншими особами спору щодо її виховання, місця проживання, у тому числі при вирішенні спору про позбавлення батьківських прав, поновлення батьківських прав, а також спору щодо управління її майном.

Тобто, ЦК, СК, а також Закон не містять норм, які б вказували на те, що дитина не може бути стороною медіації. Разом з тим, ст. 1 Закону передбачено, що учасником медіації може бути законний представник. Тобто, ст. 1 цього Закону визначає, що стороною медіації може бути дитина, а її законний представник – є учасником медіації, який має права та обов'язки законного представника сторони медіації.

За загальним правилом, закріпленим в ст. 242 ЦК, батьки (усиновлювачі) є законними представниками своїх малолітніх та неповнолітніх дітей. Відповідно до ст. 14 СК якщо дитина не може самостійно здійснювати свої права, ці права здійснюють батьки, опікун або самі ці особи за допомогою батьків чи піклувальника. За ст. 19 СК у випадках, передбачених цим Кодексом, особа має право на попереднє звернення за захистом своїх сімейних прав та інтересів до органу опіки та піклування. Статтею 154 СК визначено, що батьки мають право звертатися до суду, органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадських організацій за захистом прав та інтересів дитини, а також непрацездатних сина, дочки як їх законні представники без спеціальних на те повноважень. Тобто, в процесі медіації законними представниками інтересів дитини є батьки (усиновлювачі), опікуни чи піклувальники, які мають право звертатися за захистом своїх дітей з дотриманням принципів медіації до медіатора (медіаторів).

Під час представництва інтересів дитини в процесі медіації слід дотримуватися принципів медіації, а також принципу забезпечення найкращих інтересів дитини, визначеного в Законі України «Про охорону дитинства», за яким це дії та рішення, що спрямовані на задоволення індивідуальних потреб дитини відповідно до її віку, статі, стану здоров'я, особливостей розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної та етнічної належності та враховують думку дитини, якщо вона досягла такого віку і рівня розвитку, що може її висловити.

На дотримання цього принципу у суспільних відносинах, звертають увагу й суди України та Європейський суд з прав людини. Наприклад, у постанові від 18.03.2019 р. у справі № 215/4452/16-ц Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду звернув увагу на те, що основне значення має вирішення питання про те, що найкраще відповідає інтересам дитини. На сьогодні існує широкий консенсус, у тому числі й у міжнародному праві, на підтримку ідеї про те, що у всіх рішеннях, які стосуються дітей, їхні найкращі інтереси повинні мати першочергове значення. При цьому Європейський суд з прав людини у справі «М. С. проти України» від 11 липня 2017 року (заява № 2091/13) зауважив, що при визначенні найкращих інтересів дитини в кожній конкретній справі необхідно враховувати два аспекти: по-перше, інтересам дитини найкраще відповідає збереження її зв'язку із сім'єю, крім випадків, коли сім'я є особливо непридатною або неблагополучною; по-друге, у якнайкращих інтересах дитини є забезпечення її розвитку в безпечному, спокійному та стійкому середовищі, що не є неблагонадійним [5].

Статтею 8 Закону встановлено, що якщо стороною медіації є неповнолітня особа, вона приймає рішення з дотриманням вимог законодавства з урахуванням обсягу її дієздатності. Відтак, правосуб'єктність дітей в процесі медіації залежить від обсягу їх цивільної дієздатності.

Узагальнивши наукові праці вчених, норми законодавства України, міжнародних договорів України, дійдемо висновку, що у разі, коли стороною медіації є дитина, медіація проводиться із дотриманням норм законодавства України щодо захисту прав дитини, а саме: за згодою батьків (усиновлювачів), опікунів чи піклувальників – законних представників дитини. При цьому представники дитини можуть брати участь в процесі медіації разом з дитиною чи представляти її інтереси та надають згоду на укладення (укладають) процесуальних (процедурних) документів в межах процедури медіації, як от: договору про проведення медіації, угоди за результатами медіації, медіаційної угоди. Правила проведення медіації, а саме, порядок та методика проведення медіації, права та обов'язки учасників медіації, визначені договором про проведення медіації або затверджені суб'єктом, що забезпечує проведення медіації, відповідно до вимог цього Закону, повинні передбачати особливості участі дитини в процесі медіації та враховувати її цивільну дієздатність. Крім законних представників дитини в процесі медіації можуть бути залучені й інші учасники медіації, наприклад, психолог, педагог, адвокат тощо. Процедура медіації за участі дитини повинна відбуватися на підставі принципу добровільності, конфіденційності та з дотриманням інших принципів медіації, визначених Законом, а також загальних принципів щодо захисту прав дитини. Угода за результатами медіації не повинна містити положень, що порушують права та інтереси дитини та повинна відповідати принципу забезпечення найкращих інтересів дитини.

Процедура проведення медіації за участі дитини має особливості, які визначаються законом та правилами проведення медіації. Загалом ми підтримуємо теоретичну модель медіації, запропоновану О.Кармазою та Т.Федоренко [6], та звертаємо увагу на те, що теоретична модель медіації повинна враховувати особливості проведення медіації за участі дитини, а саме відповідати віку дитини та рівню розвитку дитини, враховувати цивільну дієздатність дитини, передбачати випадки, в яких може бути присутня дитина – сторона медіації, а в яких випадках інтереси дитини представляють її законні представники, тощо.

На нашу думку, слушним є висновок про те, що медіація пропонує різні способи врахування голосу дітей у вирішенні питань, які їх безпосередньо стосуються: медіатор обговорює інтереси дитини з батьками; дитина може безпосередньо зустрітись з медіатором (за згодою батьків) для врахування її думки під час прийняття рішень батьками; батьки, медіатор та дитина разом працюють над кращими рішеннями для родини, такій роботі передусім індивідуальна зустріч медіатора з дитиною, щоб визначити її готовність до такого процесу та підготуватись до зустрічі; особа від 14 років сама може бути стороною медіації. Медіація за участю дитини проводиться за її згоди [7].

Слушними є також пропозиції про те, що під час медіації за участі дитини медіатор: інформує про медіацію та організовує процедуру у спосіб, що відповідає віку та рівню розвитку особистості дитини; роз'яснює батькам або особам, які їх замінюють, іншим особам їх роль та важливість участі в процедурі; отримує інформацію про соціально-психологічну характеристику дитини від відповідних фахівців (за потреби); створює безпечний та комфортний для дитини простір; досліджує інтереси та потреби дитини враховуючи інформацію, отриману в медіації від сторін, залучених фахівців та безпосередньо дитини; перевіряє, щоб домовленості сторін відповідали інтересам та потребам дитини, були реалістичними та виконуваними, не принижували честь та гідність дитини; визначає осіб, які можуть приймати рішення, що стосуються дитини (родичі, посадові особи органів опіки та піклування тощо), та бути залученими до прийняття рішень (педагоги, представники громади у сфері освіти, культури, спорту тощо); надає консультації та рекомендації щодо фіксування результатів медіації; інформує сторін про важливість, за допомогою фахівця у сфері права, перевірити домовленості на дотримання законних прав та інтересів дитини [8].

Висновок. Захист прав дитини може відбуватися у судовому та/чи позасудовому порядку, а саме, в суді та/чи в процесі медіації. Дитина може бути стороною медіації, а її законні представники – учасниками медіації. Правосуб'єктність дитини у процесі медіації – це право дитини мати суб'єктивні юридичні права та суб'єктивні юридичні обов'язки, визначені законодавчими актами України, а також здатність своїми діями реалізовувати та набувати суб'єктивних прав та обов'язків в межах, визначених законом України, нести юридичну відповідальність за свої дії, в межах визначених законом. Правосуб'єктність дитини у процесі медіації складається з загальної та спеціальної правосуб'єктності, дієздатності та деліктоздатності, які тісно пов'язані із цивільною правоздатністю та цивільною дієздатністю.

Список використаних джерел:

1. Все законодавчі акти України, використані в цій статті, розміщені на Офіційному веб порталі Верховної Ради України. Законодавство України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index>
2. Шатіло В.А. Проблеми імплементації Конвенції про права дитини в аспекті вирішення спорів про визначення місця проживання дитини. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 4. С. 95–97.
3. Кармаза О. О., Федоренко Т. В., Позов Д. А. Медіація як альтернативний механізм урегулювання спорів і конфліктів: проблеми в розкритті змісту термінів, використаних у законі. Часопис Київського університету права. 2022. № 2-4. С.73–76.
4. Позов Д.А. Суб'єктний склад процесу медіації. Право і суспільство. 2023. № 4. С. 115–120.
5. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду від 18.03.2019 р. у справі № 215/4452/16-ц. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80521632>
6. Кармаза О.О., Федоренко Т.В. Теоретична модель процесу медіації: провадження, стадії, етапи, процесуальні дії, їх співвідношення. Право і суспільство. 2023. № 2. Том 1. С. 67–72.
7. Медіація під час розлучення та врахування інтересів дитини. https://sk.lv.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/sud1321/mediacia/%D0%A1%D1%96%D0%BC%D

0%B5%D0%B8%CC%86%D0%BD%D0%B0%20%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D1%82%D0%B0%20%D1%96%D0%BD%D1%82-D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%B8%20%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B8.pdf

8. Медіація. Безоплатна правнича допомога. <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%9C%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>

УДК 347.921

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2024.2.6>

ПОКОТИНСЬКИЙ М.А.

РОЗВИТОК НОРМАТИВНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВ АВТОРІВ КОМП'ЮТЕРНИХ ПРОГРАМ ТА СУДОВОГО ЗАХИСТУ ЦИХ ПРАВ

DEVELOPMENT OF REGULATORY CONSOLIDATION OF THE RIGHTS OF AUTHORS OF COMPUTER PROGRAMS AND JUDICIAL PROTECTION OF THESE RIGHTS

Стаття присвячена наданню характеристики розвитку правового регулювання прав авторів комп'ютерних програм та їх судового захисту, визначенню на цій основі перспектив подальшого дослідження окресленої проблематики. Виокремлено наступну періодизацію розвитку правового регулювання прав авторів комп'ютерних програм та їх судового захисту. Перший етап охоплено вказаний розвиток за період до набуття Україною незалежності. Другий – починається із набуттям Україною незалежності та триває наразі. У межах першого етапу виділено два принципово різні процеси розвитку правового регулювання прав авторів комп'ютерних програм. Перший мав місце у світі, у США та державах європейського простору (Німеччина, Велика Британія, Бельгія, Франція, Австрія та деякі інші). Другий мав місце на території сучасної України починаючи з 1925 року та завершуючи 1990 роком. У межах першого процесу констатовано поступове формування проблематики співвідношення авторського права та патентного права як різних правових форм охорони прав авторів (розробників) комп'ютерних програм. У межах другого процесу поступово сформувався підхід щодо застосування авторського права до охорони прав авторів комп'ютерних програм. У межах другого етапу констатовано істотний вплив радянської спадщини правового регулювання досліджуваного питання та водночас активні євроінтеграційні процеси, що зумовили активне проникнення світових правових підходів до національної правової системи. Констатовано розгляд законодавцем комп'ютерних програм як об'єктів авторського права, водночас в окремих випадках можливим є отримання на комп'ютерну програму патенту на винахід (корисну модель), зокрема якщо програма інтегрована у певний пристрій або процес, що є об'єктом патентування. Перспективами подальших досліджень визначено питання уточнення співвідношення авторського та патентного права у врегулюванні питань захисту прав авторів (розробників) комп'ютерних програм.

Ключові слова: автор, винахідник, корисна модель, комп'ютерна програма, судовий захист, цивільне судочинство.